

Over de cumulatie van het auteurs- en modelrecht in de Benelux

Screenoprints, harmonisatie met een bijsmaak?

door Walter van Holst

Een belangrijk deelgebied van het mededingingsrecht behelst de juridische bescherming van de vormgeving van produkten. Belangrijke pijlers van deze bescherming zijn het auteursrecht, het modelrecht en het merkenrecht. De drie pijlers hebben juridisch gezien verschillende ratio's, maar hun economische functie is dat zij ongeoorloofde mededinging door imitatie beperken.

Sinds 1987 bestaat in de Benelux dankzij het zogenaamde Screenoprints-arrest een situatie waarin de auteursrechtelijke bescherming van de vormgeving van een produkt onverkort van kracht blijft ondanks dat al gebruik gemaakt wordt van het modelrecht. Eerst zal het auteursrecht en het modelrecht besproken worden alvorens het Screenoprints-arrest in een mededingingsperspectief te plaatsen. De drie pijlers van de vormgevingsbescherming van produkten worden vaak uitgebreid met een vierde, die van het octrooirecht. De reden dat de laatste slechts zijdelings aan de orde komt, is dat het octooirecht alleen bescherming biedt aan een bepaalde vormgeving voorzover deze onderdeel is van de technische vinding die door het octrooi beschermd wordt. In de context van het modelrecht wil ik de begrippen vormgeving en uiterlijk van produkten in een beperkte zin hanteren, dus vooral in de zin van de esthetische aspecten van het uiterlijk van een produkt. Ook omdat het wat ambitieus is om een zo groot deel van de industriële eigendom onder de loep te nemen zal zowel het octooirecht als het merkenrecht slechts zijdelings aan bod komen. Na een toelichting op de economische invalshoek volgt een korte bespreking van het auteursrecht en het modelrecht. Voor diegenen die bekend zijn met zowel het auteurs- als het modelrecht heeft dit onderdeel waarschijnlijk een beperkte toegevoegde waarde en het heeft dan ook vooral de bedoeling om het geheel toegankelijk te maken voor die lezers voor wie de industriële eigendom een nog onbetreden gebied is.

Economische invalshoek

Omdat het industriële eigendomsrecht vooral ingrijpt in economische processen is noodzakelijk om even stil te staan bij de economische functie van het auteurs-, model- en merkenrecht. Deze drie (maar zeer zeker ook het octooirecht) resulteren in het kader dat bepalend is voor de mate waarin markten gemonopoliseerd kunnen worden. Bij monopoliseren moet niet zo zeer gedacht worden aan situaties waarin één aanbieder op een markt opereert, maar meer aan de mate waarin aanbieders de prijs kunnen beïnvloeden op een markt. Een aanbieder die op basis van industriële eigendomsrechten ervoor kan zorgen dat een eigen deelmarkt gecreëerd wordt, is in staat de prijs op die deelmarkt sterker te beïnvloeden dan als meerdere aanbieders

in staat zouden zijn om vrijwel dezelfde produkten aan te bieden. Om een alledaags voorbeeld te geven: Philips heeft dankzij zowel haar merken- als haar modelrecht op de specifieke vormgeving van het driekopsscheerapparaat het alleenrecht op de driekopsscheerapparatenmarkt verworven. Hierdoor is Philips in theorie in staat om de prijs van deze scheerapparaten te bepalen ongeacht de vraagzijde van de markt, ware het niet dat bij te hoge prijzen de liefhebbers van driekopsscheerapparaten uitwijken naar andere scheerapparaten of zich mogelijk zelfs nat zouden gaan scheren.

Daarnaast is de regelgeving rond de industriële eigendom niet alleen bedoeld als instrument voor marktordening, maar is het ook een onderdeel van het technologiebeleid van de overheid. Innovatie en concurrentie hebben een wisselwerking met elkaar. Innovatie leidt doorgaans tot meer concurrentie, een goed voorbeeld hiervan is de markt voor computerapparatuur waarin in iedere innovatie tot drastische prijsverlagingen van bestaande produkten leidt. Anderzijds leidt een competitieve omgeving tot innovatiedrang, waarschijnlijk zouden er nooit televisietoestellen met afstandsbediening op de markt gebracht zijn als de concurrentie op die markt minder hevig zou zijn geweest en zouden de producenten van audio-apparatuur niet over elkaar heenbutelen met nieuwe snufjes om de consument ertoe te verleiden om maar vooral hun produkt aan te schaffen. Met name in het octooirecht is deze gedachtegang tot uiting gekomen. Door middel van een octrooi wordt een ondernemer een tijdelijke monopoliepositie geboden, in ruil voor het publiceren van de technische details van de vinding, wat het ontstaan van nieuwe vindingen bevordert. Voor de chauvinisten onder ons: deze benadering wordt vaak als 'typisch Rotterdam' beschouwd en is zeker niet onomstreden in de literatuur. Cohen Jehoram citeert in 'Screenoprints in Europa' in dit verband de Engelsman Wallace 'The intellectual property world is divided into patent men and copyright men (...). Copyright men know little about patents and do not mind. They are content to let the patent men get on with it so long as they don't interfere with copyright. Patent men, on the other hand, know a little about copyright, and of what they do know, they disapprove'. De beschreven benadering is er een van de 'patent men' en dus zeker niet ongekleurd.

Het auteursrecht

De oudste en meest ruime bescherming van het uiterlijk van produkten kan gevonden worden in het auteursrecht. Het auteursrecht beschermt vrijwel elke uiting van de menselijke geest, van schilderijen tot software, en dus ook modellen tegen ongeoorloofde vervaelvouedingen en openbaarmakingen. Die bescherming kan gevonden worden in art. 10 lid 1 van de Auteurswet, daar wordt namelijk van 'werken van toegepaste kunst en tekeningen en modellen van nijverheid' gesproken.

Deze bescherming is de meest brede omdat de enige eis die aan het werk wordt gesteld is 'dat alleen de vormgeving, die de uiting is van datgene, wat den maker tot zijn arbeid heeft bewogen, de bescherming van het auteursrecht genie' (HR 28 juni 1946, NJ 1946, nr. 712). Er bestaat in tegenstelling tot het merken- en het modelrecht geen depotvereiste, het auteursrecht wordt gevestigd door de scheppingshandeling van het werk. De gedachte achter het Nederlandse auteursrecht is die van een inspanningsbeloning, een inspanning resulteert in een recht. De ruime bescherming komt ook tot uitdrukking in de werkingsduur: tot 70 jaar na de dood van de maker of tot 70 jaar na de eerste openbaarmaking, bijvoorbeeld in het geval dat het auteursrecht bij een rechtspersoon berust. Een ander opvallend onderdeel van het auteursrecht zijn de zogenaamde persoonlijkheidsrechten. De maker kan namelijk, zelfs na het afstaan van zijn of haar auteursrecht, opkomen tegen o.a. wijzigingen en verminkingen van het werk (zie art. 25 AW). Ook hier komt het ideële karakter van het auteursrecht naar voren, de uiting van een persoonlijke 'vonk' van de maker mag niet aangetast worden.

Het modelrecht

Voor 1975 kende Nederland nog geen aparte bescherming voor industriële vormgeving anders dan op grond van het auteursrecht en de algemene actie op grond van de onrechtmatige daad, toen nog art. 1401 BW, inmiddels art. 6:162 BW. Omdat in de Benelux de wens leefde om zo min mogelijk drempels voor het goederenverkeer binnen de Benelux op te werpen besloot men tot een uniform modelrecht te komen. De onderlinge handel zou namelijk gehinderd worden door verschillen in de bescherming van industriële vormgeving, wat in het ene land ongeoorloofd op de markt gebracht zou kunnen worden zou niet naar een ander Beneluxland geëxporteerd kunnen worden omdat daar strengere regels zouden gelden. Doordat de wetgever indertijd een systeem voorstond waarbij er verplichte registratie zou plaatsvinden en dit op grond van internationale verdragen niet via het auteursrecht te regelen was, werd er voor een specifiek modelrecht gekozen. Kenmerkend voor het modelrecht, zoals dat in de eenvormige Beneluxwet inzake tekeningen of modellen (BTMW) is neergelegd, is de nieuwevereiste en het registratiestelsel. Om een beroep te kunnen doen op het modelrecht is het noodzakelijk dat het om een bij het Benelux-bureau in Den Haag gedeponeerd model gaat. De vereisten voor een depot zijn dat het om een nog niet eerder openbaar gemaakt model gaat (nieuwevereiste) en dat er niet al eerder een model gedeponeerd is waarvan het model slechts op ondergeschikte punten verschildt (art 4 BTMW).

De beschermingsduur op grond van de BTMW is vijf jaar, een termijn die twee keer met nog eens vijf jaar verlengd kan worden zodat de beschermingsduur maximaal vijftien jaar is. De nieuwevereiste heeft als consequentie dat als een model vóór het depot al eens openbaar gemaakt is geen depot meer mogelijk is, wat samen met het registratiestelsel de duidelijk octooirechtelijke invalshoek van de BTMW aangeeft, namelijk dat bescherming verleend wordt om innovatie te bevorderen. Overigens is de BTMW samen met de eenvormige Benelux Merkenwet (BMW) een opmerkelijk stuk wetgeving. Deze twee wetten vormen namelijk een rechtsbron uit het internationaal recht in de vorm van internationale wetgeving. Het zijn dus wetten die in meerdere soevereine staten van kracht zijn, iets wat redelijk uniek te noemen is.

Screenoprints

Er zijn in totaal vijf processen tussen Screenoprints Ltd. en Citroën Nederland B.V. gevoerd in het conflict over autojaloerieën, maar als we over de Screenoprints-zaak spreken, wordt doorgaans het vonnis van het Benelux-Gerechthof bedoeld. Om de casus te verduidelijken volgt nu eerst een bespreking van de eerste drie rechtszaken. Screenoprints bracht sinds 1971 zogenaamde sun-visors op de markt voor verschillende typen auto's. Een van haar verkoopkanalen in Nederland, Citroën Nederland schakelde na verloop van tijd over op vrijwel exact gelijk vormgegeven autojaloerieën van een Italiaanse producent en bracht die in Nederland op de markt. Screenoprints spande hierop een rechtszaak aan tegen Citroën op grond van een inbreuk van zowel haar modelrecht (het betrof een gedeponeerd model) als haar auteursrecht. Citroën kreeg op basis van art. 4 BTMW, de nieuwevereiste, haar eis in conventie tot doerhaling van het depot van Screenoprints toegekend door de lagere rechter. De rechtbank vond in het auteursrecht al evenmin een basis voor de eisen van Screenoprints omdat zij van mening was dat de autojaloerieën onvoldoende duidelijk een persoonlijk stempel van de maker droegen, zodat Screenoprints ook op dit punt aan het kortste eind trok.

Screenoprints ging in beroep, maar doordat zij het vonnis van de rechtbank, dat doerhaling van haar modeldepot gelastte, niet bestreed, reesterde alleen een beroep op de Auteurswet. Door het invoeren van de BTMW in 1975 had een actie uit onrechtmatige daad (art. 1401 BW, tegenwoordig art. 6:162 BW) immers geen zin. Dat dit geen zin heeft wordt veroorzaakt door het beginsel 'Lex specialis derogat lex generalis', ofwel een specifieke wet gaat voor een algemene wet.

In hoger beroep bij het Hof werd het vonnis van de rechtbank bekrachtigd, waarop cassatie bij de Hoge Raad volgde. Hierbij werd het oordeel van het Hof waarin het kunstzinnige karakter van de autojaloerieën onvoldoende werd geacht om in aanmerking te komen voor bescherming op grond van de auteurswet het kernpunt van het geschil. Het probleem is namelijk dat art. 21 lid 2 BMTW voor een auteursrechtelijke bescherming van modellen vereist dat het model een 'duidelijk kunstzinnig karakter' heeft en dat partijen het oneens waren over de interpretatie van het begrip 'duidelijk kunstzinnig'. De Hoge Raad besloot om deze interpretatievraag voor te leggen aan het Benelux-Gerechthof, waardoor we eindelijk zijn beland bij 'het' Screenoprints-arrest.

De aan het Benelux-Gerechthof voorgelegde vragen luiden als volgt:

1. Is voor de in art. 21 bedoelde bescherming van (tekening of) modellen uit hoofde van de Auteurswet vereist:
 - a. dat het model een werk is met een eigen oorspronkelijk karakter, dat het persoonlijk stempel van de maker draagt;
 - b. dat het model daarenboven een zekere kunstwaarde vertoont, waarbij een betrekkelijk geringe kunstwaarde voldoende is;
 - c. dat het model daarenboven een meer dan geringe kunst waar de vertoont?
2. Indien vraag 1 sub c bevestigend wordt beantwoord, welke maatstaf geldt dan voor de kunstwaarde die het model moet vertonen?
3. Geldt het bepaalde in art. 21, met name het bepaalde in het tweede lid, ook voor niet-gedeponeerde modellen?
4. Maakt het voor de beantwoording van vraag 3 verschil of het niet-gedeponeerde model is tot stand gekomen voor of na het in werking treden van de BTMW?

Het antwoord van het Benelux-Gerechthof op de eerste vraag was c, met als enig voorbehoud dat de vorm niet moest voortvloeien uit een technische noodzakelijkheid, het antwoord op vraag drie was bevestigend en vraag vier werd beantwoord met de stelling dat voor wat betreft modellen en tekeningen die tot stand waren gekomen voor de inwerkingtreding van de BTMW het toenmalig nationaal recht bleef gelden.

De overwegingen van het Benelux-Gerechthof hierbij waren dat de wetgever bij het ontstaan van de BTMW expliciet voor een gematigd exclusief stelsel zou hebben gekozen om te voorkomen dat de wel zeer ruime bescherming voor industriële vormgeving onder de Belgische auteurswet ingeroepen zou kunnen worden naast die van de BTMW. De BTMW wordt primair opgevat als een poging tot harmonisatie van de auteursrechtelijke bescherming van industriële vormgeving. Door de kunstzinnigheidsvereiste van art. 21 BTMW te interpreteren als vrijwel dezelfde eisen als art. 10 van de Nederlandse Auteurswet wordt deze auteursrechtelijke bescherming inderdaad geharmoniseerd. Maar hoe een en ander te rijmen valt met de wens van de wetgever om tot een registratiestelsel te komen, vermeldt het Benelux-Gerechthof niet bij de rechtsoverwegingen.

Consequenties van het Screenprints-arrest

Het arrest van het Benelux-Gerechthof heeft als gevolg dat art. 21 BTMW in het geldend recht geïnterpreteerd wordt als zou er altijd naast een beroep op de BTMW ook nog een beroep op de Auteurswet openstaan, wat grote gevolgen heeft. In een klap belandde de Benelux van een wat onduidelijke toestand in het kamp van de cumulatieve stelsels, terwijl met name Duitsland en Italië in de categorie van de exclusieve stelsels. Cumulatief omdat het modelrecht op het auteursrecht gestapeld kan worden, terwijl in een zuiver exclusief stelsel geldt dat in het geval van industriële vormgeving nooit een beroep op het auteursrecht kan worden gedaan.

Concreet komt het er op neer dat industriële vormgeving na 1987 niet meer maximaal vijftien jaar beschermd wordt, maar 70 jaar na de dood van de maker en dat de depotvereiste ook wegvalt aangezien het auteursrecht dat niet vereist. Kortom, waarom zou men zich nog de moeite getroosten om een kostbaar depot van een ontwerp plaats te laten vinden terwijl er kosteloos meer bescherming verkregen kan worden? Kortom, de hele BTMW is door dit vonnis een dode letter geworden, een sterker voorbeeld van een contra legem uitspraak zal moeilijk te vinden zijn. Overigens tot grote vreugde van de voorstanders van een cumulatief stelsel (Verkade, Cohen Jehoram, Quaedvlieg), die een vooral auteursrechtelijke invalshoek, dus geen mededingingsrechtelijke zoals hierboven beschreven, hanteren. Vanuit die optiek gereedeneerd heeft een afzonderlijk modelrecht nooit bestaansrecht gehad, industriële vormgeving is dan namelijk niets meer dan toegepaste kunst en een apart modelrecht doorbreekt 'l'unité d'art' zoals de Fransen dat zo puntig uitdrukken.

Gaan we echter uit van een typisch economische analyse zoals in de inleiding is aangegeven, wat vanuit de van oorsprong octrooirechtelijke aanpak van de BTMW en verschijsel industriële vormgeving te rechtvaardigen is, dan gaat dit vonnis volledig voorbij aan de doelstelling om monopolies slechts tijdelijk toe te staan als beloning voor innovatie, zoals in het octrooirecht gebeurt. We zijn weer terug bij de situatie zoals die voor 1975 was, waardoor bepaalde deelmarkten afgeschermd kunnen worden tot in lengte van dagen. Het is niet van deze tijd om te denken

dat tekeningen en modellen alleen kunstrijverheid zijn, innovatie is inmiddels ook op dit gebied een commerciële noodzaak. Het auteursrecht is nu niet bepaald het meest geschikte middel om innovatie en competitie te bevorderen, daarin ligt nu juist het elegante van een octrooirechtelijke benadering. Het is natuurlijk niet zo dat de situatie tussen 1975 en 1987 ideaal was, het wrong duidelijk tussen de Auteurswet en de BTMW. Maar om de frictie tussen deze twee wetten op te lossen (Cohen Jehoram spreekt zelfs van laten verdampen) door de hele BTMW onderuit te halen is wel een heel drastische aanpak.

Vanuit oogpunt van harmonisatie in Europa kan eveneens met gemengde gevoelens naar dit arrest gekeken worden, er is weliswaar opgemerkt dat de Benelux nu weer helemaal 'bij' zou zijn, maar dat is slechts ten dele waar. Frankrijk kent van oudsher een volledig cumulatief stelsel, het Verenigd Koninkrijk is in 1968 van een volledig exclusief stelsel naar een volledig cumulatief stelsel overgestapt. Hierna zijn in Europa alleen Duitsland en Italië met een volledig exclusief stelsel overgebleven. Een tussenpositie nemen de Scandinavische landen in met een gematigd exclusief stelsel. Hierbij moet worden opgemerkt dat in het Verenigd Koninkrijk er inmiddels een beweging terug ontstaan is.

Europese ontwikkelingen

Inmiddels is een Europees Groenboek verschenen dat een aantal voorstellen tot harmonisatie van de bescherming van de industriële vormgeving bevat. De Europese Commissie probeert tot een oplossing te komen in de 'eeuwige strijd' zoals Verkade het conflict tussen auteursrecht en industriële eigendom noemt. De voornaamste daarvan zijn de invoering van een communautair depot dat vrijwel overeenkomt met dat van de BTMW, met als enige belangrijke verschillen dat de beschermingsstermijn niet drie maar vier keer verlengd wordt, wat resulteert in een maximale beschermingsduur van twintig en dat het criterium 'onderscheidend vermogen' in plaats van 'nieuwheid' en originaliteit wordt. Daarnaast zouden ongedeponeerde modellen een bescherming van drie jaar moeten krijgen, wat het systeem aantrekkelijker maakt voor bedrijven die afschrik worden door de hoge kosten die een registratiesysteem oplevert nog voordat het duidelijk is of een nieuw model een commercieel succes is. Een zwak punt in het ontwerp is dat een harmonisatie van het auteursrecht noodzakelijk is om ervoor te zorgen dat een communautair modelrecht ook daadwerkelijk succesvol kan zijn. Vooralnog is het echter hoopgevend. Het commissievoorstel klinkt als een interessant compromis tussen een zuiver auteursrechtelijke en een zuiver octooirechtelijke benadering.

Literatuur

* Cohen Jehoram, Prof. Mr. H., *EG-harmonisatie van modellen bescherming en originaliteit*, in: *NJB oktober 1994*, p. 1298-1304.

* Cohen Jehoram, Prof. Mr. H. e.a., *Bescherming van vormgeving in Europa*, Kluwer, Deventer, 1993.

* Cohen Jehoram, Prof. Mr. H., *Screenprints in Europa*, in: *Informatierecht/AMI, februari 1991*, p. 23-27.

* Engelen, Mr. Th.C.J.A van, *20 jaar Benelux modelrecht*, in: *IER 1995*, p. 197-203.

* Holzhauser, Mr. R.W. LL.M., *Hoofdstukken Handelsrecht*, Kluwer Deventer, 1993.

* Limping, Dr. Th., *Het regime van bescherming van tekeningen en modellen van nijverheid*, in: *BIE 1987*, p. 4-9.

* *Screenprints*, HR 29 november 1985, nr. 12544, *RodW 1985/222*.

* *Screenprints*, BGH 22 mei 1987, zaak A 85/3, *NJ 1987/881*.

* Verkade, Prof. D.W.F., *Bescherming van het uiterlijk van producten*, Kluwer Deventer, 1985.

DE VERZAMELING NEDERLANDSE WETGEVING

het gemakkelijkst door:

- trefwoorden in de marge
- zelf aan te brengen tabs
- vijf handzame delen

het snelst de wetten vinden, die je nodig hebt door:

- een apart trefwoordenregister
- een apart verwijzingenregister waarin je de samenhang tussen de wetsartikelen uit de verschillende regelingen terugvindt

het meest actueel door:

- drie keer per jaar het WETGEVINGS-JOURNAAL
- een deeltje vijf met Toekomstige Wetgeving

en verder:

- bijgewerkt tot 1 juni 1996
- een houvast bij tentamens en examens
- slechts f 95,-

KANS op gratis Verzameling
Nederlandse Wetgeving op CD-ROM.

koninklijke
vermande

Platinastraat 33
8211 AR Lelystad
Postbus 20
8200 AA Lelystad
Telefoon 0320 - 23 77 77
Fax 0320 - 22 63 34

Nu te koop in de boekhandel